

היסטוריה דתי

לבתי ספר דתיים

הוראות

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שמונה נושאים, ועליכם לבחור בשניים מהם.

בכל נושא שני פרקים, ועליכם לענות על שתי שאלות:

שאלה אחת מן הפרק הראשון — 35 נקודות

שאלה אחת מן הפרק השני — 15 נקודות

סך הכול לנושא — 50 נקודות

(לכל נושא — 50 נקודות; סך הכול — 100 נקודות)

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

שימו לב: תלמידים שאושר להם מבחן מותאם יענו על אחת משתי השאלות שבפרק הראשון

בכל אחד משני הנושאים שלמדו. שתי שאלות סך הכול. לכל נושא — 50 נקודות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

בשאלון זה שמונה נושאים (1-8). בחרו בשני הנושאים שלמדתם, וענו על ארבע שאלות סך הכול, לפי ההוראות.

נושא 1 – הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה, והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948–1967

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 1-2 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 3-4 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 1-2 (35 נקודות).

1. עליית יהודי תוניסיה לישראל

א. לפניכם טבלה שמוצגים בה נתונים על מספר היהודים שעלו מתוניסיה לישראל בשנים 1951-1956.

עיינו בטבלה, וענו על השאלה שאחריה.

מספר היהודים שעלו מתוניסיה לישראל בשנים 1951-1956

שנה	מספר עולים
1951	4,310
1952	2,584
1953	599
1954	2,628
1955	6,083
1956	6,545

(מעובד על פי ח' סעדון [עורך], **בגלוי ובסתר**, מכון ברצבי ומשרד החינוך, תש"ס, עמ' 102)

על פי הטבלה, ציינו שתי מגמות בעלייה של יהודי תוניסיה לישראל.

על פי מה שלמדתם, הסבירו את הסיבה לכל אחת מן המגמות שציינתם (סך הכול – שתי סיבות).

(15 נקודות)

ב. ציינו והסבירו שתי עמדות שונות בנוגע לעלייה למדינת ישראל, שרווחו בקרב היהודים בתוניסיה בשנות החמישים

של המאה ה-20. (10 נקודות)

ג. ציינו והסבירו את המדיניות של המוסדות הציוניים במדינת ישראל בנוגע לעלייה מתוניסיה בתקופה זו.

(10 נקודות)

2. הפעילות הציונית של יהודי לוב

- א. **הציגו** שלושה שלבים במערכה על לוב במלחמת העולם השנייה. **הסבירו** כיצד השפיעו שניים מן השלבים שהצגתם על החיים של יהודי לוב. (12 נקודות)
- ב. קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלה שאחריו.

אם במזרח אירופה בסוף המאה ה־19 ותחילת המאה ה־20 הציונות הייתה תשובה לרדיפות היהודים כשהפתרון הנראה היה הקמת מדינה שתקלוט את הנרדפים, הרי שבמקרה של [...] ארצות האסלאם קרה תהליך הפוך: הקמת המדינה היא אשר שמטה את הקרקע מתחת לרגלי היהודים בארצות אלה. לא נותרה עוד כל אפשרות לקיים קהילה יהודית גדולה בארץ ערבית והיהודים נאלצו לעזוב בהדרגה.

(ר' קמחי, **ציונות בצל הפירמידות**, הוצאת עם עובד, אוניברסיטאות תל אביב, חיפה ובן־גוריון, 2009, עמ' 607–608)

- על פי הקטע, **הסבירו** את ההבדל בין תהליך ההתעוררות הציונית במזרח אירופה במאה ה־19 ובמאה ה־20 ובין תהליך ההתעוררות הציונית בארצות האסלאם.
- על פי מה שלמדתם, **הסבירו** אם התהליך המתואר בקטע בנוגע לארצות האסלאם התרחש גם בקרב יהודי לוב. **בססו** את תשובתכם על שתי עובדות היסטוריות. (15 נקודות)
- ג. **הציגו** שני קשיים בארגון העלייה מלוב לארץ־ישראל בשנים 1945–1948. **הסבירו** כיצד מארגני העלייה אן העולים התגברו על אחד מן הקשיים שהצגתם. (8 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 3–4 (15 נקודות).

3. **הציגו** גורם אחד חיצוני וגורם אחד פנימי לחיסול הקהילה היהודית בעירק. **הסבירו** מדוע הוגדרה עליית היהודים מעירק "עליית הצלה".
4. **הציגו** את המדיניות של השלטון הצרפתי במרוקו כלפי העלייה לישראל בשנים 1949–1956. **הסבירו** מדוע התרחש שינוי במצבם של יהודי מרוקו משנת 1956, **והציגו** את מדיניות השלטון במרוקו בנוגע לעלייה לישראל משנת 1956.

נושא 2 – "מעיל תשבץ": מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 5–6 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 7–8 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 5–6 (35 נקודות).

5. מיעוט יהודי בעולם מוסלמי

א. לפניכם קטע העוסק בהסכם חֲדִיבְיָה. קראו את הקטע, וענו על השאלה שאחריו.

[...] קיבץ מוחמד את מאמיניו תחת האילן הקדוש של חֲדִיבְיָה בגבול ה"חֶרֶם" (אזור מקודש) של מכה, שם נשבעו לו כולם מחדש שבועת אמונים. אולם המכאים [אנשי מכה] נשארו תקיפים, ומוחמד לא היה חזק למדי כדי להתקיפם. על כן עשה מעשה דיפלומטי יפה: כרת חוזה של שלום לעשר שנים עם אנשי מכה – החוזה של חֲדִיבְיָה. המסמך כפי שהוא בידינו, הוא בלי ספק מקורי. המקורות מתארים באריכות רבה כיצד נסוג מוחמד צעד אחרי צעד. דווקא מפני שבני־ערב הקדמונים לא ידעו גמישות, הם לא ידעו לסגת בעת הצורך; על כן, מידה זאת של מוחמד לסגת, כשהשעה הייתה צריכה לכך, עשתה עליהם רושם גדול. [...]
עיקרי התנאים היו:

- (א) שני הצדדים מסכימים לשלום לעשר שנים.
 - (ב) תנאי מחפיר ביותר: מי שיבוא אל מוחמד מִקְרִישׁ בלי רשות פטרונו – יושב אליהם, כלומר, אם מישהו ממשפחת קְרִישׁ ירצה להתאסלם בלי רשות הפטרון – מוחמד צריך להשיב אותו [לפטרון].
 - (ג) בשנה שלאחריה יוכל מוחמד לבקר עם מאמיניו בעיר מכה.
- רוב המוסלמים ראו בחוזה זה נסיגה איומה ומפלה, אך מוחמד הבין שהיה בכך ניצחון דיפלומטי. הוא, שעד כה נחשב לפליט שנפרד משבטו, הוכר עכשיו כצד שווה, שאיתו כורתים חוזה. העובדה שהיו בחוזה תנאים קשים של עשר שנות שלום, ושהמוסלמים מתחייבים לא לקבל את בני קְרִישׁ – לא הייתה מכבידה, כי הייתה רוח חדשה. ומותר היה לחשוב שלפני אלוהים יש דברים חשובים יותר מאשר חוזה עם קְרִישׁ. על כן לא הכבידו תנאים אלה.

(ח' לצרוס־יפה [עורכת], פרקים בתולדות הערבים והאסלאם, רשפים, 1967, עמ' 71–72)

על פי הקטע, **הסבירו** מדוע היו מוסלמים שחשבו שחוזה חֲדִיבְיָה מִפְּלָה לרעה את המוסלמים, ו**הסבירו** את

החשיבות של חוזה חֲדִיבְיָה עבור האסלאם.

על פי מה שלמדתם, **הסבירו** את משמעות החוזה ליחסים בין יהודים למוסלמים בימי הביניים.

(15 נקודות)

ב. **הציגו** את "תנאי עומר" ואת מטרתם. **ציינו** שניים מן הסעיפים של "תנאי עומר", ו**הסבירו** כיצד אחד מן הסעיפים

שצינתם מממש את המטרה של "תנאי עומר".

(10 נקודות)

ג. השליטים המוסלמים חרגו לעיתים "מתנאי עומר". **הציגו** שתי סיבות לכך. **הסבירו** מדוע בעקבות הִחְרִיגה "מתנאי

עומר" נפגעו היהודים לעיתים. (10 נקודות) /המשך בעמוד 5/

6. מרחב וזמן

- א. ציינו שני סוגים של מסמכים שנמצאו בגניזת קהיר, והסבירו מדוע הם נגנזו. הסבירו את החשיבות של גילוי גניזת קהיר לחקר ההיסטוריה של עם ישראל. (12 נקודות)
- ב. לפניכם שני קטעים ממכתבים שנמצאו בגניזת קהיר. קראו את הקטעים, וענו על השאלה שאחריהם.
- קטע א:** ברכה שקיבל סוחר יהודי ידוע ממצרים עם שובו לעירו אחרי מסע למטרות מסחר.
- "בל יפריד האל יותר לעולם בין לבין עיר מגורין היקרה".
- קטע ב:** ברכה מקובלת בחתימת מכתב.
- "קבצנו ה' אותי ואותך ואת כל ישראל לבית מקדשו".
- הציגו את המתח בנוגע ליחס של היהודים למקום המגורים, הבא לידי ביטוי בתוכן של שתי הברכות.
- הסבירו כיצד התמודדו היהודים בארצות האסלאם בימי הביניים עם המתח שהצגתם. (12 נקודות)
- ג. הסבירו באיזה אופן אפשרה העיר המוסלמית מפגש בין יהודים למוסלמים, ובאיזה אופן היא גרמה להפרדה ביניהם (סך הכול – שני הסברים). (11 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 7–8 (15 נקודות).

7. הסבירו את ההשפעה של כיבושי האסלאם במאה השביעית ובמאה השמינית על היחסים בין המרכזים היהודיים בבבל ובארץ-ישראל בתקופה זו.
- הסבירו את התהליך ההיסטורי שהוביל להיחלשות המרכז היהודי בבבל במאה התשיעית ובמאה העשירית.
8. הציגו שני מאפיינים משותפים למסחר של היהודים ולמסחר של המוסלמים בימי הביניים.
- ציינו סוג אחד של סחורה שיהודים לא סחרו בו, והסבירו את הסיבה לכך.
- הסבירו כיצד ההתבססות על ההלכה השפיעה על המסחר של היהודים.

נושא 3 – קהילת יהודי קרקוב

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 9–10 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 11–12 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 9–10 (35 נקודות).

9. פעילות המחותרת בקרקוב

לפניכם שני קטעים העוסקים במותו של אברהם "לאבאן" לייבוביץ', ממנהיגי תנועת "החלוץ הלוחם":
קטע א מתוך עדות של חברו דוד בן דוד, וקטע ב מתוך פקודה של "החלוץ הלוחם".
קראו את הקטעים, וענו על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א:

דוד בן דוד מספר על סופו של לאבאן:

[...] הוא קפץ והתחיל לברוח אבל הכדור הראשון פגע בו במקום.

[...]

ראיתי שלאבאן אינו בחיים. [...] רציתי בהסתר לחפש בכיסוי - ידעתי שיכול להיות משהו תפור ורציתי לדעת אם יש משהו שיכול לתאר מה נעשה בחוץ. [...] [ב]מקום אחד הרגשתי משהו תפור. מצאתי פתק בפולנית: "אני יהודי, שמי לייבוביץ'".

("דעו אני יהודי", תקציר ספר על אברהם לאבאן, מן האתר של ארגון יוצאי קרקוב בישראל www.cracow.org.il)

קטע ב:

המפקדה הראשית של ארגון "החלוץ הלוחם" פרסמה את פקודה מספר 38/43.

בהתרגשות וברחשי גאווה אנו מביעים את מרב הוקרתנו לאברהם לייבוביץ' (לאבאן), חבר המפקדה הראשית, על עמידתו האיתנה והמכובדת נוכח המוות מידי המרצח. לא עלה בידי האויב לשבור את רוחו, ולא להחליש בו את הרצון לפעול ואת השאיפה לחירות. הוא לחם עד הרגע האחרון, ונפל כיהודי חופשי היודע את תפקידו. אנו מציעים לכל היחידות לערוך פעולה ביוזמתם, מחוץ לתוכנית, להוקרת זכרו, כי רק המעשה מהווה הכרה בחיי לוחם וזכר להם.

לעולם נזכיר את שמו, וחיייו יהיו לנו תמרור בדרכנו הקשה אל החירות.

המפקדה הראשית

(ש' דרנגר, החלוץ הלוחם – בטאון הנוער היהודי חלוצי במחתרת קרקוב, בית לוחמי הגטאות, תשמ"ד, עמ' 87)

א. על פי מה שלמדתם, הסבירו את הדילמה של חברי "החלוץ הלוחם" בנוגע למיקום ולאופי של הלחימה בנאצים

בקרקוב. הציגו את ההכרעות שקיבלו חברי "החלוץ הלוחם" בשני הנושאים.

הסבירו כיצד הפתק שנמצא בכיסו של לאבאן (קטע א) מעיד על הדילמה של חברי "החלוץ הלוחם".

(15 נקודות)

ב. על פי קטע ב, הציגו מטרה אחת של ארגון "החלוץ הלוחם".

על פי מה שלמדתם, הציגו את מבצע ציגנריה. הסבירו כיצד המטרה שהצגתם באה לידי ביטוי במבצע ציגנריה.

(10 נקודות)

ג. בקטע ב נכתב על לאבאן כי היה "יהודי חופשי היודע את תפקידו". ציינו שם של דמות אחרת מגטו קרקוב

שמתאימה לדעתכם לתיאור זה. הסבירו את בחירתכם באמצעות שתי פעולות של הדמות שציניתם.

(10 נקודות)

10. ההתנגדות לנאצים

א. לפניכם שיר שכתב המשורר חיים גורי על ההתנגדות לנאצים בתקופת השואה. השיר פורסם בסרט "פני המרד" (1985), שעוסק בהתנגדות היהודית באירופה במלחמת העולם השנייה. קראו את השיר, וענו על השאלות שאחריו.

התנגד מי שהבריא כיכר לחם.
 התנגד מי שלימד בחשאי.
 התנגד מי שכתב והפיץ עלון מחתרת, שהזהיר וקרע אשליות.
 התנגד מי שהגניב ספר תורה.
 התנגד מי שזייף תעודות 'אריות', שהעניקו חיים.
 התנגד מי שהבריא נרדפים מארץ לארץ.
 התנגד מי שכתב את הקורות וטמן בחול.
 התנגד מי שהושיט עזרה לראוי לה ממנו.
 התנגד מי שאמר מילים שקרבו את קיצו.
 התנגד מי שקם בידים ריקות על הורגיו.
 התנגד מי שקישר בין הנצורים והבריא הוראות ומספר כלי נשק.
 התנגד מי ששרד.
 התנגד מי שלחם עם נשק ביד ברחובה של עיר, בהרים וביער.
 התנגד מי שהתקומם במחנות המוות.
 התנגד מי שמרד בגטאות, בין קירות נופלים, במרד הנואש ביותר שידע האדם המורד מעודו.

(ח' גורי, **התנגד מי**, שיר שפורסם בפעם הראשונה בסרט "פני המרד", 1985)

צינו שלוש דרכי התנגדות המוזכרות בשיר. **הסבירו** כיצד כל אחת מהן באה לידי ביטוי בפעולות של היהודים בגטו קרקוב. בתשובתכם **הציגו** דוגמה לכל אחת מפעולות ההתנגדות. (15 נקודות)

ב. **הסבירו** את המדיניות של הנאצים כלפי הפולנים עם כיבוש קרקוב. **הציגו** שתי פעולות של התנגדות לנאצים שנקטו לא־יהודים בקרקוב. (10 נקודות)

ג. **הציגו** פעולת התנגדות אחת של קבוצת ה"צנרשאפט" במחנה פלאשוב.

צינו ערך שאפשר ללמוד מפעילותה של קבוצת ה"צנרשאפט" שלדעתכם ראוי לאמץ לחיים. **נמקו** את תשובתכם. (10 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 11–12 (15 נקודות).

11. **הסבירו** מדוע מותו של מנהיג פולין, המרשל פילסודסקי, בשנת 1935, נחשב אסון בקרב יהודי פולין. **הציגו** את המצב של יהודי פולין לאחר מותו של פילסודסקי. בססו את התשובה על דוגמאות משני תחומים שונים.

12. **הציגו** שני אירועים במלחמת העולם השנייה שהשפיעו על יהודי קרקוב. **הסבירו** כיצד השפיע כל אחד מן האירועים שהצגתם על יהודי קרקוב.

נושא 4 – מלחמת העצמאות

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 13–14 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 15–16 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 13–14 (35 נקודות).

13. תוכנית ד

לפניכם קטע שכתב ההיסטוריון מאיר פעיל על מלחמת העצמאות באנציקלופדיה "ההיסטוריה של ארץ ישראל".
קראו את הקטע, וענו על השאלה שאחריו.

היישוב העברי בארץ־ישראל התבסס, בעיקר מאז שנות העשרים, כמשק לאומי מודרני המושתת על כלכלה כלל ארצית התלויה בהובלה תקינה של חומרי גלם, דלק ומזון אל היישובים, ועל הובלת המוצרים המוגמרים מהם למרכזי השיווק ולנמלים ביפו ובחיפה. מערכות ארציות חיוניות נוספות היו רשתות החשמל והמים. מערכות התחבורה, החשמל והמים שהקים המפעל הציוני, שהיו פרושות לאורכה ולרוחבה של הארץ, הפכו במשך חודשי המלחמה הראשונים לנקודת התורפה האסטרטגית העיקרית של היישוב, מה גם שחלקים חשובים של המערכות הללו עברו דרך חבלי ארץ שבהם היו ריכוזים של אוכלוסייה ערבית.

(מ' פעיל, ההיסטוריה של ארץ־ישראל, מלחמת העצמאות, כתר, 1983, עמ' 159)

א. על פי הקטע, ציינו שני מאפיינים כלכליים של היישוב היהודי בארץ־ישראל.

על פי מה שלמדתם, הסבירו מדוע המאפיינים שצינתם היו נקודות תורפה במאבק של היישוב היהודי

בחודשים ינואר־מרס 1948.

(12 נקודות)

ב. הציגו שלושה אירועים שהתרחשו בארץ בחודשים ינואר־מרס 1948, שמדגימים נקודות תורפה אלה. (10 נקודות)

ג. הציגו שתי מטרות שונות של תוכנית ד.

ציינו שתי פעולות שבוצעו במסגרת תוכנית ד, והסבירו כיצד כל אחת מהן סייעה למימוש של אחת מן המטרות

שהצגתם. (13 נקודות)

14. תוכנית ברנדוט

לפניכם קטע שכתב ההיסטוריון מאיר פעיל על מלחמת העצמאות באנציקלופדיה "ההיסטוריה של ארץ ישראל". קראו את הקטע, וענו על השאלה שאחרי.

תשומת הלב העיקרית הופנתה לשאלת הגבולות החדשים. התוכנית [של ברנדוט] התבססה מצד אחד על קווי החזית בעת כניסתה של ההפוגה הראשונה לתוקפה, ומצד אחר על ההנחה שיחסי הכוחות בין הצדדים הם שקולים ויוסיפו להיות שקולים גם בעתיד הנראה לעין. משום כך הוצע לבטל את תוכנית בינאום ירושלים [הפיכתה לעיר בין-לאומית], ולכלול את העיר כולה [...] בשטח עבר הירדן. [...] הוצע שהמדינה היהודית תכלול את הגליל המערבי, שלפי תוכנית 29 בנובמבר [החלטת האו"ם] נועד להיות ערבי [...] ותמורת זאת יעבור הנגב [...] לתחום הערבי, אף על פי שנועד בתחילה להיות חלק מן המדינה היהודית.

(מ' פעיל, ההיסטוריה של ארץ ישראל, מלחמת העצמאות, כתר, 1983, עמ' 60)

א. על פי הקטע, בחרו אזור אחד בארץ שבו על פי תוכנית ברנדוט (יוני 1948) הוצעו שינויים בגבולות המדינה היהודית. שנקבעו בתוכנית החלוקה (נובמבר 1947).

ציינו את האזור שבחרתם, והציגו את השינוי שהוצע.

על פי מה שלמדתם, הציגו את המהלכים הצבאיים שקדמו להצעת ברנדוט, והובילו לשינוי הגבולות באזור שבחרתם. בתשובתכם ציינו את מדינת המוצא של הכוח הערבי שתקף, והציגו שתיים מן הפעולות הצבאיות שהתרחשו באזור זה.

(15 נקודות)

ב. הציגו שתי סיבות להסכמה של הצדדים הלוחמים לקבל את הסכם ההפוגה הראשונה בתאריך 10 ביוני 1948. (8 נקודות)

ג. לאחר ההפוגה הראשונה, עמד צה"ל לפני שתי משימות צבאיות עיקריות.

ציינו את שתי הגזרות שבהן נדרש צה"ל לפעול, והציגו את הגורם לדחיפות של כל אחת מן הפעולות (סך הכול – שני גורמים).

הסבירו מדוע היה קושי ללחום בשתי הגזרות במקביל.

(12 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 15–16 (15 נקודות).

15. בתאריך ג' באייר תש"ח (12 במאי 1948) נערכה ישיבה של מנהלת העם בתל אביב, ובה הוחלט להכריז על הקמת מדינת ישראל.

הסבירו שני טיעונים בעד ההחלטה להכריז על הקמת המדינה במועד זה: טיעון אחד צבאי וטיעון אחד מדיני בין-לאומי. הסבירו טיעון אחד נגד ההכרזה על הקמת מדינת ישראל במועד זה. ציינו ערך שבא לידי ביטוי באחד מן הטיעונים שהצגתם. נמקו את תשובתכם.

16. הציגו את המטרה של מבצע "עובדה".

הציגו את המגבלה שהטיל הדרג המדיני על פעילות צה"ל בנגב הדרומי במבצע "עובדה".

הסבירו מדוע הוטלה מגבלה זו, וכיצד צה"ל התמודד איתה.

נושא 5 – אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 17–18 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 19–20 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 17–18 (35 נקודות).

17. תנועת ההשכלה היהודית

- א. לפניכם שני קטעים מכתביו של משה מנדלסון: קטע א מתוך ההקדמה של מנדלסון לספר נתיבות שלום (ה"ביאור"), וקטע ב מתוך מכתב שכתב מנדלסון לידידו איש הממשל הדני, אוגוסט פון הנינגס, בשנת 1779. קראו את הקטעים, וענו על השאלות שאחריהם.

קטע ב:

[תרגום התורה לגרמנית צחה הוא] הצעד הראשון לתרבות, אשר למורת רוחי מחזיקים את בני אומתי במרחק כה רב ממנה, עד שלפעמים אפשר להתייחס מאפשרות של תיקון. בכל זאת חובתי לעשות את המעט שבכוחי לטובת אומתי, ולהשאיר את היתר להשגחה. וה' – הטוב בעיניו יעשה.

(מ' מנדלסון, מכתב לאוגוסט פון הנינגס, בתוך: ע' אטקס [עורך], אל מול עולם חדש, לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה, האוניברסיטה העברית ומשרד החינוך, תשס"ה, עמ' 47)

קטע א:

ומאז ועד עתה אין איש שם על לב לתקן [את] המעוות, ולתרגם את התורה הקדושה בלשון המתוקן הנהוג ומורגל בדורנו. וילדי בני ישראל אשר להם לב להבין אמרי בינה, ישוטטו לבקש את דבר ה' מעל ההעתקות [תרגומי] חכמי נוצרים, כי הנוצרים מתרגמים את התורה בכל דור ודור ללשונותם בגוייהם, כפי צורך הזמן [...]. אומנם הדרך ההוא אשר דרכו בו רבים מבני עמנו הוא רב המוקש והמכשול למועדי רגל, ורעה גדולה יצאה משם. כי המתרגמים הנוצרים אחרי שאין בידם קבלת חז"ל, ואינם שומעין אל דברי המסורה [...] עושים דברי תורה כחומה פרוצה, יעלה כל איש נכחו ועושה בה כרצונו, והם מוסיפים וגורעים ומשנים בתורת ה' [...] כפי מחשבות ליבם והשגתם [הבנתם], ועל ידי זה פעמים שלא יקראו בתורה את הכתוב שם, כי אם את העולה על רוחם...

(מ' מנדלסון, הקדמה לספר נתיבות שלום, בתוך: ע' אטקס [עורך], אל מול עולם חדש, לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה, האוניברסיטה העברית ומשרד החינוך, תשס"ה, עמ' 46)

על פי קטע א, הסבירו מניע אחד של מנדלסון לחיבור ה"ביאור".

על פי קטע ב, הסבירו מניע אחד של מנדלסון לחיבור ה"ביאור".

(15 נקודות)

ב. הסבירו מדוע ראה הרב שמואל לנדא את ה"ביאור" של מנדלסון באור חיובי.

הסבירו מדוע ראה נפתלי הרץ וייזל את תרגום התורה לגרמנית באור חיובי, והציגו דוגמה נוספת שבה באה לידי ביטוי תפיסתו החינוכית של וייזל.

(12 נקודות)

ג. אפשר לטעון כי תנועת ההשכלה היהודית הצליחה, ואפשר לטעון כי היא נכשלה.

הסבירו במה הצליחה תנועת ההשכלה היהודית, ובמה היא נכשלה. בססו את התשובה על שתי עובדות היסטוריות (אחת להצלחה ואחת לכישלון). (8 נקודות)

/המשך בעמוד 11/

א. לפניכם קטע מתוך דבריו של ההיסטוריון עשהאל אבלמן על שינויים שהובילו להתפתחות תנועת הרפורמה בקרב יהודי גרמניה. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

במשך דורות התקיים ב[עם] ישראל חלום המשיח והגאולה בחזיונות הנביאים, בתיאורי החכמים, [...] בחישובי הקץ, בהשערות הפילוסופים, בציפיות של המקובלים, בתפילות ובמנהגים. החלום כלל כמעט תמיד את התשוקה לסיום ימי השעבוד, את חזון היציאה הקולקטיבית [המשותפת] מהגלות ואת תקוות תקומת ממלכת ישראל.

[...]

רק מצב של היחלשות החיים הדתיים ב[עם] ישראל ושל הפיכת חיי הגלות לנוחים היה יכול להביא לשינוי אופיו הלאומי של חלום הגאולה. במציאות כזאת היו היהודים מכים שורשים בארצות מושבם, מפתחים תחושת בעלות כלפי האדמה שעליה חיו, ובעקבות כך גם מנתקים את הקשר שלהם עם ארץ־ישראל. במהלך כל שנות הגלות תופעה מעין זו לא התרחשה, אך כעת, בעולם של יהודי גרמניה במאה ה־19, פָּשְלוּ התנאים למהפך. החיים של רבים מיהודי גרמניה נעשו נוחים, ובקרב רבים מהם גבר החילון ונמשכה הנהירה אל הרפורמה, ששינתה באופן מהותי את השפה הדתית המסורתית בכך שביטלה את החשיבות של קיבוץ הגלויות והעניקה משמעות חדשה לרעיון המשיח.

(ע' אבלמן, **תולדות היהודים**, כנרת, זמורה, דביר וקרן תקווה, תשע"ט, עמ' 354)

על פי הקטע, **הציגו שני** גורמים להתפתחות התנועה הרפורמית בגרמניה במאה ה־19.

על פי מה שלמדתם, **הציגו שני** שינויים שהנהיגה התנועה הרפורמית, שבהם באים לידי ביטוי הגורמים שהצגתם (שינוי אחד לכל אחד מן הגורמים).

על פי הקטע, **הציגו** את החידוש הרעיוני של התנועה הרפורמית. (15 נקודות)

ב. **הציגו והסבירו** את העמדה של האורתודוקסיה בנוגע לשינויים שהנהיגה התנועה הרפורמית. (8 נקודות)

ג. **הציגו והסבירו** את המשמעות שנתן הרש"ר הירש לחיים בגולה.

הציגו והסבירו את ההבדל בין היחס של הרש"ר הירש להלכה ובין היחס של התנועה הרפורמית להלכה.

הציגו דוגמה אחת להבדל שהצגתם.

(12 נקודות)

פרק שני

ענו על **אחת** מן השאלות 19–20 (15 נקודות).

19. **הציגו שתי** דילמות שאיתן התמודדו יהודי החצר.

הציגו והסבירו עמדה של אחד מן ההיסטוריונים בנוגע לשייכותם של יהודי החצר לחברה היהודית האשכנזית המסורתית.

20. רבני חֶלֶב ורבני מצרים הגיבו באופן שונה על המודרנה.

הסבירו קביעה זו. בתשובתכם **הציגו** דוגמה לתגובה של רבני חלב ודוגמה לתגובה של רבני מצרים

(סך הכול – שתי דוגמאות).

החוקר בנימין בראון טוען כי בנסיבות היסטוריות דומות, הגיבו רבנים מעדות שונות (רבני אשכנז ורבני עדות המזרח) על

המודרנה באופן דומה. **הסבירו** את טענתו. בתשובתכם התייחסו למקרה המבחן שהוא מביא. /המשך בעמוד 12/

נושא 6 – תולדות ארצות הברית

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 21–22 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 23–24 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 21–22 (35 נקודות).

21. ההגירה וגיבוש האומה האמריקנית

א. **הציגו** את גישת כור ההיתוך, **והסבירו** מדוע יישמו אותה בארצות הברית. (8 נקודות)

ב. לפניכם קטע מדברים שנשא יהודה לייב מאגנס בשנת 1909 בארצות הברית.

קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

אנו מרבים לשמוע על אמריקניזציה, ובעיקר בקשר למהגרים. קשה לשער מה לינקולן היה אומר על כך, אבל לא קשה לראות שהמונח [...] אינו תוצר של רעיון החירות ואף אינו מניח שכל בני האדם נולדו שווים וחופשיים. [...] אם אמריקניזציה פירושה שכל תושב הארץ, בין אם נולד בה ובין אם הגיע אליה כזר, מקבל על עצמו את חובות האזרחות האמריקנית - הרי תהליך זה לגיטימי וראוי לתמיכה. [...] אולם יש סבורים שתהליך האמריקניזציה מחייב צעד נוסף. הם דורשים מהאמריקני המיועד לוותר על דתו המסורתית כדי להפוך לאזרח מושלם [...] ברור שאינני משתמש במילה "לאומיות" במובנה הפוליטי. מבחינה פוליטית אדם יכול להשתייך אך ורק לאומה אחת. ב"לאומיות" אני מתכוון לאותם אלמנטים שהאדם נושא איתו ממולדתו הישנה במטרה לשמרם: שפה, תרבות, היסטוריה, מנהגים, אידיאלים. על כל אלה, יש הסבורים, הוא צריך לוותר [...] כדי להפוך לאמריקני מוצלח יותר. ובכן, מובן שכולנו חייבים להסתגל לסביבתנו [...] ללמוד את שפת הארץ [...], לנסות להבין את רוח ההיסטוריה שלה, את חוקיה [...] ולספוג בדרגה זו או אחרת את התרבות המקובלת בארץ [...] אולם כל אלה אין פירושם שהאדם צריך לנטוש את תרבותו הלאומית המסורתית, להפך, במקביל להערכה העמוקה שרוחשים לתרבות האנגלית [...] אפשר ואף רצוי לשמור ולכבד את מסורת האבות. הקבלה כזו רצויה גם מנקודת ראות אישית וגם כתרומה להתפתחות התרבות במדינה. [...] טיפוח תרבויות לאומיות פירושו העשרה, תוספת ציורית וגיוון החסרים לנו ביותר למרות האינדיבידואליזם שלנו. לדמוקרטיה יש נטייה לאזן ו"ליישר" את השונה והמיוחד, ליצור את הטיפוס הממוצע [...] אם נצליח להתגבר על חולשה זו באמצעות הגיוון שיתרמו התרבויות הלאומיות, יהפוך האמריקניזם, שהוא עדיין מוצר לא מוגמר הנמצא בתהליך התהוות, לגן פורח בצבעים שונים במקום שדה פרחים ענק בצבע אחד.

(י"ל מאגנס, דרשה בטמפל בניו יורק, 1909, בתוך: י' פלורסהיים, **תולדות ארצות הברית**, מדריך למורה, מרכז זלמן שזר, 2008, עמ' 36–37)

על פי הקטע, **הציגו** את גישת ההטמעה המהירה. **הציגו** את הביקורת של מאגנס על גישה זו.

על פי מה שלמדתם, **הסבירו** כיצד גישת ההטמעה המהירה באה לידי ביטוי ביחס של היהודים האמריקנים הוותיקים למהגרים יהודים שהגיעו לארצות הברית בסוף המאה ה־19 ובראשית המאה ה־20. בססו את התשובה על שתי דוגמאות. (15 נקודות)

ג. על פי הקטע, **הציגו** את גישת הפלורליזם התרבותי, **והסבירו** מהו היתרון שלה, לטענת מאגנס.

עם איזו גישה מבין שתי הגישות לקליטת מהגרים אתם מזדהים? **נמקו** את תשובתכם.

(12 נקודות)

22. התנועה הפרוגרסיבית

לפניכם קטע מתוך דברים שאמר תומס וודרו וילסון במסע הבחירות שלו לנשיאות ארצות הברית בשנת 1913. קראו את הקטע, וענו על סעיפי השאלה שאחריו.

עתה כבר אי אפשר לומר על אמריקה שהיא מקום [ש]בו כל אדם חופשי לבחור לעצמו משלח ידו [מקצוע] ולשקוד עליו ככל יכולתו. שכן עם כניסתו של אדם לפעילות שאינה רצויה לארגונים [העסקים] הגדולים, הוא ייתקל באמצעים כוחניים שונים שיפעלו נגדו ויבלמו את התקדמותו, אם רק ירצו בכך הארגונים הגדולים. אלה יוכלו לשמוט את הקרקע מתחת רגליו ולסגור שווקים בפניו.

[...]

והלא ארץ זו דגלה ברעיונות חופש ההזדמנויות המלא, ובכך הייתה למושא הערצת כל העולם כולו. כאן לכאורה לא מוטלת על האדם שום מגבלה מלבד מגבלות אופיו ושכלו. כאן לא אמורה להיות כל הבחנה על פי מעמד, ייחוס משפחתי ויוקרה חברתית, אלא בני אדם מצליחים או נכשלים בזכות עצמם. כאיש ציבור אני שואל את עצמי אם עדיין נוכל לעמוד בשערי ארצנו ולקדם את פני הבאים בהבטחות כאלה. התעשייה באמריקה כבר אינה חופשית כמו שהייתה פעם; היזמות באמריקה אינה חופשית עוד; בעל ההון הקטן נתקל בקשיים גוברים והולכים בכניסתו למערכה והולכת ונמנעת ממנו האפשרות להתחרות בגדולים. מדוע? מפני שחוקי הארץ אינם מונעים מבעלי הכוח לרמוס את החלשים [...]. וכך שולטים החזקים בארץ.

(ו' וילסון, נאום במסע בחירות, 1913, בתוך: י' פלורסהיים, **תולדות ארצות הברית**, מדריך למורה, מרכז זלמן שזר, 2008, עמ' 137)

א. על פי מה שלמדתם, הסבירו שני גורמים לצמיחת העסקים הגדולים בארצות הברית בתחילת המאה ה-20.

על פי הקטע, הציגו את התפיסה הקפיטליסטית שרווחה בארצות הברית בתחילת המאה ה-20.

הסבירו מדוע וילסון חשב שתפיסה זו אינה מתממשת במציאות.

(15 נקודות)

ב. הסבירו את החידוש בתפיסה של התנועה הפרוגרסיבית בנוגע לבעיה החברתית-כלכלית. (8 נקודות)

ג. הציגו שלוש פעולות שיזם הממשל האמריקני כדי לפתור את הבעיה החברתית-כלכלית במדינה. (12 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 23–24 (15 נקודות).

23. הציגו את המטרה של מלחמת האזרחים בראשיתה. הסבירו נימוק אחד של כל אחד מן הצדדים לעמדתו.

הסבירו כיצד ההכרזה על שחרור העבדים שינתה את מטרת המלחמה.

24. הסבירו גורם צבאי אחד לכישלון של ארצות הברית להכריע במלחמה בוויטנאם.

הציגו את דרכי המחאה בארצות הברית נגד המלחמה בוויטנאם.

הסבירו את הטיעון העיקרי של האזרחים בארצות הברית שהתנגדו למלחמה בוויטנאם.

נושא 7 – יפן המודרנית

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:
על אחת מן השאלות 25–26 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 27–28 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 25–26 (35 נקודות).

25. חדירת תרבות המערב

א. לפניכם תמונה של הקיסר מייג'י. עיינו בתמונה וענו על השאלה שאחריה.

(ב"ע שילוני, יפן המודרנית, שוקן, 2002, עמ' 97)

על פי מה שלמדתם, הסבירו מדוע לא התפתחה ביפן תנועת התנגדות לאימוץ של התרבות המערבית.

הסבירו כיצד המדיניות של הקיסר מייג'י בנושא זה באה לידי ביטוי ברכיב אחד בתמונה. (15 נקודות)

ב. הציגו שני שינויים בתרבות הגוף ביפן בעקבות אימוץ של התרבות המערבית. (10 נקודות)

ג. הסבירו מדוע טיפח הממשל ביפן את דת השינטו. הציגו שני צעדים שנקט הממשל כדי לטפח אותה.

(10 נקודות)

/המשך בעמוד 15/

26. מלחמת סין-יפן השנייה

א. לפניכם קטע מן ההכרזה של ראש ממשלת יפן, הנסיך קונואה, בשנת 1938. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

מטרתנו היא לכונן סדר חדש, שיבטיח את יציבותה של מזרח אסיה, ואנו נלחמים כדי להגשים את המטרה הזאת. הסדר החדש יתבסס על שיתוף פעולה הדוק בין יפן, מנצ'וקואו וסין בתחומים מדיניות, כלכלה ותרבות. הוא יבטיח את הצדק הבינלאומי, יגן על האזור מפני קומוניזם, ייצור גוש כלכלי של מזרח אסיה, ויטפח תרבות חדשה... אנו דורשים מסין שתהיה שותפה בסדר החדש.
(ב"ע שילוני, יפן המודנית, שוקן, 2002, עמ' 215)

על פי הקטע ועל פי מה שלמדתם, הציגו שתיים מן המטרות של יפן בשנים 1937–1942.

על פי מה שלמדתם, הסבירו כיצד אחת מן המטרות באה לידי ביטוי במדיניות של יפן. (15 נקודות)

ב. הביעו את דעתכם, מה היה האתגר המרכזי שעמד בפני יפן בשנים אלה? בססו את תשובתכם על עובדה היסטורית אחת. (10 נקודות)

ג. הסבירו שני גורמים שאפשרו את ההתפשטות של יפן במזרח אסיה. (10 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 27–28 (15 נקודות).

27. הסבירו מדוע הצטרפה יפן למדינות ההסכמה במלחמת העולם הראשונה. הציגו שתי דוגמאות למעורבותה במלחמה. הציגו את ההשפעה של מעורבות זו על מעמדה אז על הישגיה של יפן בוועידת ורסאי (1919).

28. הסבירו מדוע נקטה יפן מדיניות חוץ פייסנית כלפי המערב בשנות ה-20 של המאה העשרים. הציגו שתי דוגמאות הממחישות כיצד מדיניות החוץ הפייסנית באה לידי ביטוי בוועידת ושינגטון (נובמבר 1921 – פברואר 1922).

נושא 8 – סין המודרנית

אם בחרתם בנושא זה, ענו על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 29–30 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 31–32 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 29–30 (35 נקודות).

29. סין בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-20

א. הציגו שני מניעים של הקומוניסטים ליציאה ל"מסע הארוך" (1934–1935).

הסבירו את החשיבות של "המסע הארוך" לחיזוק התנועה הקומוניסטית בסין. (10 נקודות)

ב. לפניכם קטע מתוך מאמר מאת אהרן שי על מאזן דו־דונג ומלחמת העולם השנייה.

קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחרי.

מן הראוי להזכיר בקצרה את סוגיית תיארוכה של המלחמה המכונה בפנינו מלחמת העולם השנייה. בקובענו שמלחמה זו פרצה ב־3 בספטמבר 1939 אנו למעשה קובעים ומקבעים את הזירה האירופית כזירה המרכזית, החשובה ביותר. במשתמע אנו מדגישים שאירופה היא זו שנתנה (ועודנה נותנת) את הטון, ומה שהתרחש בה הוא שקבע את גורל העולם על יבשותיו ומדינותיו. אולם, ספק אם תאריך זה מצדיק את עצמו, שהרי הוא לא סימן את מעורבותן, המאוחרת יותר, של מעצמות כארצות הברית וברית המועצות ואף לא את כניסתן למערכה, המוקדמת יותר, של המעצמות האזוריות יפן וסין. [...]

לצורך הבנת ראשית המלחמה במזרח אסיה וכמה היבטים בסיסיים של הזירה הפנימית בסין, יש לחזור ל"תקרית סיאן (xian)" של דצמבר 1936 כנקודת מוצא מכרעת.

(א' שי, "מאזן דו־דונג ומלחמת העולם השנייה: הערות מחקר אחדות", זמנים, 101, 2008, עמ' 60)

על פי הקטע, צינו שתי תקריות שאפשר לראות בהן את ראשית מלחמת העולם השנייה.

על פי מה שלמדתם, הציגו את שתי התקריות האלה.

על פי מה שלמדתם, הסבירו כיצד אפשר לראות בכל אחת מן התקריות גם את ראשית מלחמת סין–יפן השנייה.

(15 נקודות)

ג. חוו את דעתכם על הטענה שבקטע בנוגע למועד של ראשית מלחמת העולם השנייה. בססו את התשובה על עובדה היסטורית אחת.

הסבירו את התרומה של סין לבעלות הברית במלחמת העולם השנייה. (10 נקודות)

30. מנהיגי סין הקומוניסטית: מאז דזה־דונג ודנג שיאו־פינג

- א. בחרו באחת מן הרפורמות של מאז דזה־דונג: "הקפיצה הגדולה קדימה" או "מהפכת התרבות", וציינו אותה. **הציגו** את הרפורמה שבחרתם ואת מטרתה. **הסבירו** אם המטרה הושגה. (12 נקודות)
- ב. לפניכם קטע מתוך כתבה על דנג שיאו פינג שפורסמה בעיתון כלכליסט. קראו את הקטע, וענו על השאלה שאחריה.

דנג מעולם לא נטש את הסוציאליזם באופן מוצהר. במקום זאת הוא נתן לשינויים שביצע את השם "סוציאליזם עם מאפיינים סיניים", קטגוריה מספיק רחבה שאפשר להכניס אליה פחות או יותר הכול. אחרי עשורים של אידאולוגיה נוקשה, דנג דגל בפרגמטיזם [גישה מעשית] כלכלי. "התפתחות היא האמת המוצקה", אמר דנג כדי לגדוע את הוויכוח התאורטי סביב [השאלות] מה קפיטליסטי ומה סוציאליסטי. המשמעות הייתה כי צעדים שעובדים בפועל, שתורמים לפרודוקטיביות [יצרנות] ולשיפור ברמת החיים הסינית, הם הנכונים ולא משנה מה אומרת התאוריה. "לא חשוב אם החתול שחור או לבן, אם הוא תופס עכברים אז מדובר בחתול טוב", אמר דנג בהזדמנות אחרת.

(א' דור, לפני 40 שנה בדיוק: האיש הקטן שהפך את סין לענקית, באתר: www.Calcalist.co.il)

על פי הקטע, **הסבירו** במה המשיך דנג שיאו פינג את דרכו של מאז דזה־דונג, ובמה הוא פעל בדרך חדשה. על פי מה שלמדתם, **הציגו** שתיים מן הרפורמות העיקריות של דנג לאחר מות מאו. (15 נקודות)

- ג. **הציגו** מאפיין אחד של מדיניות החוץ של סין בשנות השמונים של המאה ה־20. **הסבירו** כיצד מאפיין זה בא לידי ביטוי באירוע אחד שהתרחש בשנים אלה. (8 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 31–32. (15 נקודות)

31. **הציגו** את המדיניות הבריטית בנוגע להפצת האופיום בסין, ו**הסבירו** כיצד היא גרמה למלחמה עם סין בשנת 1840. **הציגו** שתי תוצאות של מלחמה זו.

32. **הציגו** שתי סיבות להצטרפות של סין למלחמת העולם הראשונה לצד מדינות ההסכמה. **הסבירו** את ההשפעה של החלטות ועידת ורסאי (1919) על סין.

בהצלחה!